NOVICE
kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Na svitlobo dane od krajnske kmetijske družbe.

V red devane od ***Dr. Janeza Bleiweisa.***

Tečaj ***VII.*** V sredo **30.** véliciga travna (maja) **1849.** *List* **22.**

Kmetijski poduki.

Spisal Jakob Bujault.

Kdor vsako léto polovíco svojih njiv za senožeti ali travnike obdeluje, je dober gospodár; dober gospodár je še tudi, če tretjíno (tretji del) za senožeti porabi; ena četertína je pa že premalo. *)

Če vsako léto nove zemljíša s travnimi semeni obseješ, boš imel vsako léto celín orati; en oral (joh) celíne (novíne) ima za tri druge orale vrednosti.

Gipsaj svoje deteljša; dobro se bo splačalo.

Žita le toliko séj, kolikor zamoreš pognojiti; napravljaj si senožeti, redi si živine, dokler moreš vsimu žitu gnojiti, kakor se spodobi.

Ne séj v priméri zemljíša, ki ga imaš, ampak v priméri gnojá, ki si ga napraviš.

Kdor séje brez gnojá, slabo gospodari; njegova kmetíja vidama peša, na zadnje ga čaka beraška palica.

Ena krava ali en vol gnojí 800 sežnjev; 10 ovác ravno toliko.

Ako na planjavi 40 oralov poséješ, moraš 30 glav velike živine, 60 pa drobnice dobro kermiti (futrati) in dobro nasteljati.

Je zemlja merzla in mokrotna, moraš na pol več živine imeti, de boš v stanu gnojiti, kakor je treba.

Česnja in čebule nikdar 2 léti zaporedama na ravno tistim kraji ne sadíš; zakaj pa žito večkrat zaporedama na ravno tiste njive séješ?

Zemlja opeša, če neprenehama žito na-njo séješ, klasje manjši postaja in plevél se množí.

Lepo klasje da bogate žetve.

Séj in sadi mnogoverstne sadeže, kér ne obrodí vsak sadež vsako léto, kakor želíš.

Krompirja nikdar ne opusti; ako žita ni, tebe in tvojo družino redí, — če je pa žita dovelj, pa tvoji živini v prid pride.

Redi si mnogoverstno živino; se eno ne prodá, pa drugo goldinarček privabí.

Kdor za svojo živino skerbí, skerbí za svojo mošnjo.

Pitaj svojo živino, ako jo prodati hočeš; pitana živina zakriva mnoge napake (falarje).

Séj in prideluj za mnogoverstno živino; vsaka mora živeti in dobro živeti.

Nimam denarja, praviš, de bi si živine redil. — Kupi si telét in jagnet; ako jim dobro strežeš, se v enim létu bolj popravijo, kakor slabo gleštane v dveh. Kmalo boš imel gnojá, z gnojem žita, s žitam denarja — in kmalo ti bo pomagano, ako si priden in šparovin.

Za pijance in postopače ni nikdar dobre létine.

---

*) Se vé, de za vsaciga kmetovavca to ravnilo ne more veljati. Vredništvo.

Mnogoverstne kmetijske drobtince,

hišnim gospodarjem in gospodinjem.

(De mladi govéji živini rogovi lepo rasejo) svetje nek star živinorejic tóle: „Ako mladim govedam ne rasejo rogovi takó, kakor bi kmetovavec rad imel, naj naredí na tisti strani, kamor ima rog rastí, v rog 2 ali 3 plitve zaréze, in rog se mu bo obernil na tisto stran, kamor hoče. Takó se suče in vleče rog večkrat okoli, kakor kdo hoče.“ — Ali je ta pomoček gotov ali ne, ne moremo povedati po lastnih skušnjah. Naj se poskusi.

(Žitniga červa pregnati), je razun mnogih pomočkov nek žitni kupec konópno zeliše, ki ima še seme v sebi, nar bolj poterdil. Ko je žitna shramba ali kašta dobro pometena, naj se kakih 4 ali 5 pesti imenoviga zeliša po shrambi položí. Duh tega zeliša je červu tako zopern, de ga ne more prestati. —

(Na rožah in drugih zeliših uší pokončati), pravijo, de ni boljšiga, kakor ribano retkev enmalo v vrelim kropu pokuhati, in kadar se ta retkvina voda shladí, ž njo ušivo zeliše poškropiti ali oprati.

(Marsiktera gospodinja misli, de veliko prišpara, če ne pustí lojenih svéč pogostama vsekovati), pa se moti. Nevsekovane sveče, razun tega, de berljavo goré, skorej eno tretjíno (en driteljc) lojá več požgó. Naj skusijo to z dvema svečama; eno naj pridno vsekvajo, druge pa ne — in prepričale se bojo, kar smo jim tukaj povedali.

(Ptujo živino med sabo privaditi), de se v hlevu ne bôde in ne bèrca, je lahák pomoček: Umíj jo po glavi in po vratu, kjer se voha in liže, s žganjem. Če je bila poprej še tako huda ena drugi, po tem pa si boste berž dobri in krôtki.

(Kravam po porodu posteljco (Nachgeburt) lahko preč spraviti). Če posteljca 24 ur po tem ko se je krava otêlila, od nje ne gré, je to skorej gotovo znamnje, de je posteljca prirašena. Živinski zdravniki že dostikrat komej čakajo, de sežejo po-njó v maternico in jo odtergajo. Pri tem delu dostikrat ubogo živino hudo martrajo, in če brez pameti po maternici praskajo in s veliko silo posteljco odtergajo, ranijo dostikrat maternico takó, de krava zbolí, hirati začnè in konec vzame.

Po skušnjah zvedeniga štajarskiga grajšaka, gosp. viteza Morica Franka in po več druzih skušnjah vsiga tega ni treba, kér imamo lohak pomoček, posteljco kravam iztrebiti, ki v témle obstojí: Eno pést peteršiljevih korenín s zelenjavo vred, ki se korenín derží, kuhaj v 3 bokalih vode takó dolgo, de se dajo koreníne popolnama zmèčkati; vse to zmešaj po tem s toliko ječmenove vode, de ti obóje skupej da 6 bokalov, kar daj kravi pa ne na enkrat, ampak tri-

krat popíti. Takó ravnaj zaporedama toliko dní, de se posteljca sama od sebe iz krave iztrébi.

V 3 ali 5 dnéh se večidel zgodí, de maternica posteljco iztrebi, ki sicer nekoliko smerdí, pa je brez vse nevarnosti za kravo.

Krava ne zgubí mléka po tem, in ji tudi sicer ne škodje. Jez in moji sosedje smo se že večkrat prepričali, de je ta pomoček gotov — pravi gôr imenovani gospod.

Kakó dobro sirovo maslo (puter) delati?

Marsikteri kajžar mora s svojo veliko družino dostikrat od ene krave živéti. Če tedej gospodinja nezna práv gospodiniti, mora družina stradati, čeravno bi se znalo iz hleva precéj živeža dobiti. Čeravno mléka in siroviga masla (putra) morebiti ne manjka, je vunder sirovo máslo navadno takó slabo, de se ni čuditi, ako ga želodec nekterih ljudí prenêsti ne more.

Kér gospodinja ne zna s smetano práv v caker hoditi, naredí veliko manj siroviga masla, kakor bi ga narediti mógla, in še to je takó slabo, de gorjé želodcu, ki ga vžiti mora.

Ni, ni prazna pritožba, če slišimo pošteniga siroviga masla navajene ljudí tožiti, de se takó redko dobro in vkusno sirovo maslo najde,

Zató, in kér je zdej čas siroviga masla prišel, naj mi bo pripušeno, gospodinjam nektere ravníla na serce položiti, de bojo boljši sirovo maslo medle.

1) Čednost je perva reč, de se dobro sirovo maslo napravi. Mléčna posoda se mora po vsaki rabi dobro osnažiti in ne sme nikakoršnjiga duhá imeti. V mléčni shrambi mora biti čisti zrak (ljuft). Kjer ni čednosti, je vse drugo zastonj!

2) Mléko mora biti poléti v hladni shrambi in pri veliki vročini na hladnih tléh; pozimi pa v srednje topli kamri. Če je prevroče in če je premraz, bo mléko le malo in slabe smetane naredilo. V mléčnih shrambah ne smé veliko ljudí biti, še manj pa sme kdo tam spati.

3) Silno veliko je na tem ležeče, de se smetana o pravim času in práv posname. V 18 ali saj v 24 urah naj se posname, de se preveč ne skisa in ne pogubí. Smetane ne posnemaj s žlico, zató kér takó veliko smetane potratiš ali mléka sabo vzameš. Nar boljši je, mléko spod smetane preč vliti, če smetano z obema kazavnama perstama nazaj deržiš. Čas je smetano posneti, ako se mléko pod njo plavkasto kaže in ako smetana, s perstam na stran pomaknjena, v gubah ostane.

4) Pri manjših kmetijah je pa poglavitna reč tále, de se smetana nespridena takó dolgo obderží, dokler se je toliko vkup spravi, de se zamore sirovo maslo mêsti. Grozno napčno je, novo smetano k stari, ali današnjo k včerajšnji djati. Ravno nasprot se mora ravnati: današnjo smetano deni v čedno posébno posodo, po tem še le včerajšnjo smetano s žličo pridêni, in pomešaj obojno práv dobro skupej. Se je včerajšnja smetana do danes v goste képe vkup zbrala, naj se denejo le gostejši képe k današnji smetani; vsa druga tanjši smetana se pa porabi za jedíla ali k večim za tako sirovo maslo, ki ni za shraniti, ampak berž za porabiti. Se je pa stara smetana čez in čez do dobriga zgostíla, se posname s žlico iz posode, pa takó, de clo nič tiste vode zraven ne pride, ki se je pod smetano na dnu posode nabrala, zakaj ta voda razstopí smetano in naredí, de se skisa.

Tako naj se ravná vsaki dan, de se zmirej stara smetana k novi v posebno posodo deva in vselej dobro premeša.

Če iz taciga siroviga masla napraviš maslo (Schmalz) in ga shraniš na suhim, zračnim in hladnim kraji — bo to maslo vse boljši, kakor je navadno, in se bo dalo več lét ohraniti, brez de bi žaltovo postalo.

A. Semlič, (iz letopisa štaj. km. dr).

Pot h premoženju.

Pred nekimi dnevi se s svojim konjem v nekim kraji vstavim, kjer se je ravno množica ljudí h veliki dražbi (licitirengi) zbrala. Kér je pa še enmalo prezgodaj bilo, so se ljudjé od mnogih rečí in tedaj tudi od sedanjih novih časov pomenkovali, in eden izmed njih se na nekiga stariga, po pogledu premožniga možá s sivimi lasmí, oberne in praša:

No, oče Čavljar! kaj pa vi pravite od sedanjiga noviga časa? Ali ne mislite tudi vi, de so ljudjé veliko preveč od te dobrote vpili? de bo davkov pred več, ko manj? in de nam je svobode veliko več obljubljene, kakor pa je bomo vživali?

Na tó se starčik vzdigne in pravi:

Čeravno je že sneg na moji glavi, in moje serce ni več sercé mladiga fanta, mi vunder od veselja poskakuje, če pomislim dobrote, ki so nam jih lanjskiga sušca mili Cesar Ferdinand po vstavi podelili. De so si mestnjani berž narodno stražo napravili, zató nam kmetam niclo nič mar bilo; — de pa se je smelo po novícah svobodno govoriti, kar je kterimu na sercu ležalo, to je še tudi nam dopadlo. Nar imenitniši reč za nas pa je bila, de se bomo desetíne in tlake rešili. Še več druzih svobod nam je obljubljenih, ktere s zaupljivostjo pričakujemo, kér so jih cesar Jožef očitno obljubili, ki so mož beseda. Ali bo davkov menj, kakor jih je dozdej bilo, tega ne vém. Bog daj, de bi se môgli ponižati! — tode, ljubi moji! davki niso samí, ki nas tarejo, še veliko druzih rečí je, ki nam pot k premoženju zapirajo. Brez davkov ne more nobena deržava biti. Ako bi mi nobenih druzih davkov plačevati ne imeli, bi jih že še premagali; mi imamo pa še veliko druzih, kteri, če vse práv premislimo, nas še hujši tarejo.

Naša nečimernost, za priliko, nam dvakrat toliko vzame kakor cesarski davki; naša ošabnost trikrat, in naša neumnost štirikrat več. In teh davkov nas ne more noben človek rešiti, kakor sami.

Čez vlado (regirengo), ktera bi ljudstvo deseti del njegoviga življenja tlako opravljati silila, bi vsakteri upil in zabavljal; tode lenoba nam vzame večidel še veliko več. Vzemite tisti čas, ki ga s pohajkvanjem, to se pravi, postopáje, Bogú vkradete in v noben prid ne obernete, in porok sim vam, de boste moje besede poterdili. Čas je delo, delo pa je denár.

(Dalje sledí.)

Kaj Vodnik od nas Slovencov in slovenskiga jezika na dalje piše.

(Dalje.)

Krajnci so pisati znali, preden so bili ločeni od Slovencov na unim kraji Donave in so le sèm blizo Laške dežele peršli, zató kér imajo enako besedo povsod; Krajnc pravi: pisati, Pemec psati, Polec pisač, Moškovitar pisati.

Beseda „pišem“ je silno stara, in kaže, de je od takrat, kader še niso čerk imeli, ampak so le malali svoje misli.

Še sedaj Krajnci nekaterim malanim rečém pravijo, de so pisane, postavim pisan prepèrt, pisano krilo i. t. d.

Slovenci imajo dvoje čerke; ene se imenujejo Bukvica, druge Kjurílica. Bukvica je v navadi per Slovencih ta kraj Donave; kjurílica uni kraj Donave.

Učeni se prepirajo, ktere čerke teh dvojih so stariši. Jez menim, de se zastonj trudijo, in de na tém ni dosti ležeče. Ako je prepír, se lahko zastopi, de nobeden resnice ne vé.

Kar zares vémo, je, de vsi Slovenci so nekidaj iz perviga besede in misli s podabami pisali; obraze ljudí, zverín in druzih stvarí narejali, in s takimi namalanimi znamnji spomínu pomagali.

Navada besede malati je bila po celim svetu, préden so bile čerke znajdene.

Od tega pride, de smo v besedi „pisati“ vsi Slovenci enaki; alj kér so čerke bolj noviga znajdenja, zatorej čerk vsi enako ne imenujejo. Čerke so potlej znajdene, kar so se slovenski rodovi razdelili.

Krajnec pravi čerka, Polec litera, Serbec pismik, Hrovat slovo, Pemec in Moškovitar slova.

Krajnci so tedaj ob času svojiga prestopa čez Donavo proti Laškim brez čerk bili in so le s podobami pisali, to je, malali.

Malati pravijo vsi Slovenci, ino Moškovitarji molovati ali pa živopisati. Ali je od nemškiga vzeto, ali so Nemci od nas to besedo vzeli, ni mogoče skazati, — priče so pomèrle. Morebiti je malati bolj slovensko, kakor nemško. Zakaj „malam“ se zna rêči, de pride od „maliga“, kakor de bi rekel: jez malam, to je, na malim pokažem, — na majhno podobo denem, v malim načerkam, kar je na sebi veliko. *)

(Dalje sledí.)

Beseda o pravim času

vsim vračitelom (zdravnikam) in lekarom (apotekarjem) na Slovenskim.

(Konec.)

Ne manjši napaka ino hudo je tudi pri vračitelih (zdravnikih), kteri domačo lekarno (apoteko) imajo na kmetih. Ako ravno so naj hujši nemškutarji še vemdar znanost slovenskiga jezika tirjali od ljudí za takšne službe; pa njih omika (izobraženost) je le v nemškim jeziku, brez da bi znali slovensko čitati in pisati. Takošin vračitel obišče bolnika, ki skoro celó sam domá leží razun kakšniga 10 — 15 létniga otroka, kér vsi drugi s ženo vred morajo na polji marljivo delati, da sebe ino svoje preživé, ino postavne davke ko pridni podložniki odrajtujejo. Bolnik si ima v vračitelovim naukazu preveč zapametiti, in pozabi, kakó vračitvo jemati, (to se resnično pogostoma pripetí, med petimi pri dvema). 10 — 15 létni otrok donese vračitvo od vračitela z nemško signaturo, ino žalostni nasledki so kakor gori; samo s to razliko, da je tukaj vračitel v resnici sam kriv.

Moji gospodje tovarši! Naša lepa, plemenita ino naj resnejša umetnost je za nas ino za vse ljudstvo silno važna; ne odlagajmo dalje, da svojimu božjimu predmetu — bolniku — v vsim razumljivi postanemo! Gotovo bodemo s tem veliko dobriga učinili. Iz svoje lastne skušnje vas lehko osvedočim (prepričam), kako močno veselí bolnika, ako on vsakošno signaturo v svojim maternim jeziku bere. Kakor slepec, ki je pervokrat svetlobo zagledal, se on veselí, ino se čudi, kér se mu je to doséhdob celó nemogoče zdelo!! —

Tudi mertvogledni listi (Todtenbeschauscheine), ino skazala umerlih (Todtenausweise), ki se vsaki mesec zdravilstvenim gosposkam (Sanitätsbehörden) predpolagajo, bi se imele pri nas brez odlašanja v slovenskim jeziku pisati, kar sim že (da se starokopitne kite popolnama znebim) davno počel. — Navadno se morajo vsakošni mertvogledni listi, signature, računni (slovensko spisani) pred menoj prebrati, da se prepričam, jeli jih vsak razume ali ne. Pred nekimi 8 tedni (17. sušca) pride 13létni deček po mertvogledni list, kteriga je z vidljivim veseljem prečital, rekoč: „To je prav, da tudi mi razumemo!— Želel sim, da bi jih bilo več tega 13létniga dečka slišalo; nenadjano veselje in odkriti odgovor mladenča bi bil gotovo marsikteriga k slovenskimu pisanju obudil!

Konečno še vas gosp. Dr. Bleiweis *) prosim, oznanite nam po Novícah slovenske iména bolezin. Pri nas je malo téh imén práv slovenskih. Bolezni pa se imajo dobro razlikovati.

Tukaj pristavim obliko slovenskiga mertvogledniga lista, in skazalo umerlih; naj se popravi in pobrusi, kar ni práv. Gosp. Blaznika pa prosim, naj on naj bèrže natisne takih mertvoglednih listov in skazal, in naj meni pošlje po dve knjigi vsakterih. — Mislim, gospod založnik bode te iztise lehko prodal, in se mu ne bode zgube bati.

Sv. Wolfgang mesca malitravna 1849.

Lavoslav Tancer, kantonski vračitel.

Skazalo

mesca . . . . . léta 18 . . v krajni soseski . . . . . umerlih.

Mesec.	Dan.	Krajna soseska.	Vas.	Hišna številka.	Iména umerlih. Možkiga spôla.	Ženskiga spôla.	Otroka do vključivo 10 lét.	Njih starost.	Bolezin.	Kdo jih je ozdravljal?	Duhovno previdenje.	Opombe.

Mertvogledni list.

. . . . . iz vasí . . . . . pod hišno štev. . . .
v krajni soseski . . . . . fari . . . . ., . . . lét star (a), je . . dan . . . . . .
t. l. s sv. smertnimi zakramenti (ne) previden (a) na . . . . . umerl (a); njega (nje) truplo vračitelsko ogledovano se ima . . . . . pokopati.
. . . . . dan . . . . . 18 . .

I. I.
umerlih ogledavec.

Med in pelin.

V Vodnikovih Novícah 1797. léta beremo, de mu je nekdo zabavljal, de „slovenskimu jeziku besedí manjka, de je ubog.“ Vodnik mu reče, de naj mu postavi nektere nemške besede za skušnjo: ali jih bo mogel po slovensko reči. Nemškutarček tadajniga časa mu nektere besede zastavi, misleč, de bo

*) Ali nam ne kaže Vodnik s tem, de ni vsaka beseda ptuja, ktero za ptujo imamo, in de smo Slovenci tedej dostikrat v rabi tacih besed prebojéči. Vredništvo.

*) Po Novícah iména vsih bolezin oznaniti, bi bilo preobširno; v slovenski besednik bomo skusili vse postaviti. De bo pa ta imenik popolnama, prosimo vse svoje častite tovarše po Slovenskim: naj nam pošljejo, kolikor oní tacih imén po deželi zvedó, de jih bomo pretresli, in kar jih je dobrih in pravšinih, obderžali in v občinstvo vpeljali. Za živinske bolezni imamo že tako nabero vkupej. Vrednik.

Vodnik omolknil. Ali Vodnik mu je za eno nemško en koš slovenskih povedal. Nemškutarček osramoten vtihne. Vodnik pa mu prijazno tale podúk da: Kdor hodi okoli slovenšine kakor mačka okoli vroče kaše, naj nikakor tje v en dan ne zabavlja. „Slovenski jezik je sam na sebi bogat; le ljudjé so revni na besedah, zató kér premalo spomína imajo na tó, česar jih je mati učíla.“ —

Novičar iz Ljubljane.

Na binkoštni pondeljk je oznanil feldmaršal grof Turn iz Mestre po telegrafu v Ljubljano tóle: „Malgêro (nar močnejši terdnjavo pred Benetkami) je sovražnik 27. t. m. zapustil in naša armada jo je obsédla.“ To je imenitna novíca, po kteri se zna soditi, de se zdej tudi Benetke bojo mógle kmalo podvreči, in de bo na našim Laškim konec vojske. — Pravijo, de bojo tukajšnje 4 kompanije krajnskiga regimenta, iz novíncov nabrane, kmalo iz Ljubljane v Ptujo (Pettau) proti Ogerskim odrinile. — Unidan je bila v Ljubljanskim gledišu nemška komedija „die stumme Kroatin“; polovíco dohodkov je vodja namenil za v vojskah ranjene vojake krajnskiga regimenta — pa žalibog! dohodki so bili silno pičli. V Dunajskih listih berêmo pogostama pritožbo zoper takó imenovane „Gutgesinnte“, de so le z ustmi, pa ne v djanji „Gutgesinnte“ — to bi tudi od marsikteriga naših rêči zamôgli. Le v djanji se pokaže sercé, ne pa v jalovih besedah! — Pretečeni teden je bila perva séja novo izvoljeniga odbora slovenskiga družtva po tem, ko je literarno postalo. Zraven Dr. Bleiweisa, zopet izvoljeniga družbniga vodja, so bili pričijoči novo izvoljeni odborniki: (po abecednim redu) gosp. Matevž Cigale, vrednik Slovenje, gosp. baron Dragotin Codelli, svetovavec pri c. k. deželni in mestni sodnii, gosp. Dragotin Dežman, učenik kmetijstva v slovenskim jeziku, gosp. Janez Hladnik, vrednik nemškiga Ljubljanskiga časopisa, gosp. Miha Kastelic, vradnik Ljubljanske c. k. licealne bukvarnice, gosp. Miha Lavrič, vradnik pri c. k. deželni in mestni sodníi, gosp. Dr. Ernst žl. Lehman, učenik pravdoslovja v slovenskim jeziku, gosp. Anton Mažgon, kriminal-aktvar pri c. k. deželni in mestni sodníi, gosp. Blaže Potočnik, fajmošter v Šent Vidu poleg Ljubljane. Določen je bil v ti seji nar poprej opravilni red, in povedniki (referenti) posamesnih razdelkov so bili izvoljeni za vodstvo dél v besedniku, za mnoge zadeve v družbini bravnici, za umetniške in gledišne rečí, za družbino računstvo i. t. d. S posebnim veseljem je bilo oznanilo nekiga častitiga rodoljuba sprejéto, po kterim imamo od njega izvirne domorodne igre (vaterländisches Originaldrama) pričakovati. Le škoda, de nekterih naših izverstnih gosp. igravcov zdej v Ljubljani ni, de bi môglo slovensko družtvo spet kakšno domočo igro v gledišu napraviti.

Novičar iz mnogih krajev.

Naš Cesar, ki so se 20. t. mesca v Varšovo podali, Rusovskiga cara obiskat, so prišli 25. t. mesca spet na Dunaj nazaj. — Cesar Ferdinand s Svojo gospó so zapustili Prago in so se v Inspruk na Tiroljsko podali, kjer bodo čez poletje ostali. Na celim potu sta imela priložnost se prepričati, kakó serčno ju ljudstvo ljubi. — Vojska na Laškim bo kmalo dokončana, kér je naša armada Malgêro premagala. — Ko je naša armada Papeževo mesto Bologno premagala, je dobil Radecki v znamnje podložnosti mestne ključe, ktere je berž Papežu v Gaeto poslal, kjer sv. oče še zmirej prebivajo in konca puntarij v svojih deželah pričakujejo. Ne vé se še, kdaj bo tam konec punta — zató kér po nar novejših prigodkih v deržavnim zboru v Parizu se še ne vé, kakó se bojo Francozje prihodnjič na Laškim obnašali. Očí celiga sveta so zdej na Francozko obernjene, kjer bojo kmalo volitve novih poslancov za deržavni zbor dokončane. Na tem zboru bo vse ležeče: ali se bo svét pomiril, ali pa, česar nas Bog obvari! se bo vesolna Evropejska vojska vnéla. Čudne rečí se zdej godíjo po svetu; komej mislimo, de bo konec zmešnjav, pa na drugim kraji nove zmešnjave vstanejo. Ko je bilo Laško vmirjeno, smo želeli, de bi bil na Ogerskim konec vojske, — in komej se je upati smélo, de bo s pomočjo Rusov na Ogerskim mir, so se vnéle nove prekucíje na Nemškim, — zdej pa iz Francozkiga nar veči prekucíja žuga, ako tista stranka k moči pride, ki jo rudeče republikanarje imenujejo, kterih cilj in konec je le vojska in prelivanje kervi. Bog nam daj mir! — V Frankobrodu gré zbor zlo sak-sebi. Tudi nadvojvoda Janez se že na pot napravlja in je že več vóz svojiga hišniga orodja odpeljati ukazal. — Vsaki dan pričakujemo novíce iz Ogerskiga, de je avstrijanska armada združena z Rusovsko čez Madžarsko planíla, ktera se pa veliki bitvi vmikuje. Naša armada se je začéla od vsih straní naprej pomikovati in, berž ko ne, bo pred Komorano velika vojska. General Dembinski se pripravlja, če mu bo moč, v Galicijo planiti. Kolera se je na Ogerskim začéla, in kakor Košut vse, tedej tudi to bolezin v svoj prid obrača ter pravi, de je cesarska armada to šibo božjo na Ogersko prinêsla, zatorej naj se vsak ogibuje kužnih ptujih vojakov! Današnje Dunajske Novíce prinesó nepričakovano novíco, de je Ogerska armada po trikratim napadu Budinsko terdnjavo (Festung Ofen) 21. dan t. mesca v svojo oblast dobila in de so Madžari sploh vse oficirje hrovaškiga in graničarskiga regimenta, ki so v terdnjavi bili, pomorili. Vodja terdnjave, general Henci je dobil tri nevarne rane. Mažarov je padlo 250 móž in 40 oficirjev. Madžarski general Görgej je s 30,000 vojaki okoli Bude. — Iz Londona pišejo, de je nek zidár John Hamilton na Angležko kraljico Viktorjo vstrelil, ravno ko se je na dan njeniga godú z otroci skoz neki vert peljala — pa se ji ni nič hudiga zgodilo. Hudodelca so berž zagrabili — pa pri preiskanju pištole so se prepričali, de ni bila nabasana in de je on le zató na kraljico vstrelil, de bi ga zapèrli in v ječi redili, kér — sicer nima nič živeti!!

Zahvala.

Častitima rodoljubama, gosp. tehantu Jožefu Burgerju v Šmartnu pri Litíi. in gosp. fajmoštru Jerneju Medvedu v Koprivniku se práv lepo zahvalimo za unidan poslane pripomočke za slov. besednik. Sicer pa častitima gospodama še naznanimo, de so dosihmal čerke A, B, C, nemško-slovenskiga dela dokončane, de te tri čerke znesejo več sto pôl rokopisa, in de jih naši pridni gosp. pretresovavci po deželi še zlo pomnožujejo, takó de bo besednik silno obširin in bogat. Z natisam se tudi družtvo, kakor Vi častiti gosp. tehant svetjete, ne misli prenagliti, kér je še veliko knjig preberati, v kterih še marsiktera dobra beseda tičí. — V Ljubljani nas sicer nekteri gospodje zlo naganjajo, in se že čudijo, de že besednika ni za kakih 40 krajc. v bukvarnicah na prodaj — tode téh gospodov ne poslušamo, ki mislijo, de je slov. družtvo njih tlačán, čez ktero zabavljajo, kodar koli morejo, za tó nej bo pa dobro, de bi jim stréglo!

Prošnja.

Dobro bi bilo, ko bi kak rodoljub hotel vse tečaje Novíc, kak drug pa Slovenijo, kak drug Drobtince, še kteri bogate poezije Koseskiga i. t. d. pregledati, in vse dobre pa manj znane besede (po nemško-slovensko) izpisati in jih nam za besednik poslati. Ta pripomoč bi naše delo zlo ponaglila in pomnožila. Tedej prosimo, de bi se hotli nekteri rodoljubi tega dela lotiti, nam pa to tudi na znanje dati, de potem očitno oznanimo, de se ne bosta morebiti dva delavca eniga dela lotila.

Slov. družtvo v Ljubljani.

Natiskar in založnik *Jožef Blaznik v Ljubljani.*

Lávdon.

(Po navadnim pravopisu.)

Lánsko léto naša armáda
Dôlj na Ogerskim leží,
Alj nobêden Bélga gráda
Se lotíti upal ní.

Lavdon sam je sérčin môžki,
Tèrdno sklépat' je začél,
De bo Túrkam v svôji vôjski
Mésto Béligrad odvzél.

Dôsti pólka, vso priprávo
Hitro skúpaj spravil je,
Tjè čez Dónavo in Sávo
V Túrško berž prepêljal se.

Tam šotôrje je postávil
In ukôpat' se pustí,
Kádar je že vse priprávil,
Glejte! kaj na-zádnje st'rí.

K bášetu in poglavárju
Lávdon póšlje v Béligrad,
Prášal ga in ogovárjal
Z lépo njêmu mésto dat'.

»Če ga s sílo — pravi — vzámem,
Vam gorjé bo vsim takrat,
Kar li koli živ'ga nájdem
Vse bom vkázal pokončat.« —

Lávdon zdaj odgóvor prêjme,
De se Túrk podál ne bó —
Zdaj pa v Bélgrad stréljàt' jáme,
De je slíšat' blo strašnó.

Túrke zdaj so pozdravljáli
Le z goréčmi bómbami,
Dôsti hiš so tam požgáli,
De jih moč precéniť ni.

Túrki pa bander' kervávo
'z mésta kážejo na tó,
Kážejo mertváško glávo,
Známnje Lávdonu dajó.

Tak' so med sabó sklenili,
Vsi čmo bíti raj' mertví; —
Zméraj bomo se braníli,
Dôkler bo kaj v nas kervi.

Lávdon zádnikrat zdaj mésto
Túdi s sílo vzét' velí,
Náši jéli va-nj so vréti,
Nič nazáj jih ne derží.

Túrki pa so se poskrili,
Gré v terdnjávo jih nar vêč,
Tíste, ki so se braníli,
Lávdon déne vse pod mêč.

Od prestrášniga streljánja
Vse po tábrih že gorí,
Padla je na kup boštájna,
Túrki so obúpali.

So pokórni se storíli,
Z Lávdonam se pogodé,
De próstost so zadobíli
Vsi možáki in žené.

Kar njih blága je in dnárjev
Smějo vzéti vse sabó,
Kar pa túrškiga je Carja,
To pa našiga zdaj bo.

Lávdon.

(Po novo nasvetovanim pravopisu.)

Lánsko léto naša armáda
Dôlj na Ogerskim leží,
Alj nobêden Bélga gráda
Se lotíti úpov ní.

Lávdon sam je sèrčin môški,
Tèrdno sklépat' je začév,
De bo Túrkam v sôji vôjski
Mésto Bélgrad oduzév.

Dôsti pólka, vso perprávo
Hitro skúpej správu je,
Tjè čez Dónavo in Sávo
V Túrško berž prepêljov se.

Tam šotôrje je postávu
In ukôpat' se pustí,
Kádar je že vse perprávu,
Glejte! kaj na-zádnje strí.

K bášetu in poglavárju
Lávdon póšlje v Béligrad,
Prášov ga in ogovárjov
Z lépo njêmu mésto dat'.

»Če ga s sílo — pravi — vzámem,
Vam gorjé bo vsim takrat,
Kar li koli živ'ga nájdem
Vse bom vkázav pokončat'.« —

Lávdon zdej odgóvor prêjme,
De se Túrk podáv ne bó —
Zdej pa v Bélgrad stréljàt' jáme,
De je slíšat' blo strašnó.

Túrke zdej so pozdravljáli
Le z goréčmi bómbami,
Dôsti hiš so tam požgáli,
De jih moč precéniť ni.

Túrki pa bandér' kervávo
'z mésta kážejo na tó,
Kážejo mertváško glávo,
Známnje Lávdonu dajó.

Tok' so med sebój sklenili,
Vsi čmo biti raj' mertví; —
Zmérej bomo se braníli,
Dôkler bo kej v nas kervi.

Lávdon zádnikrat zdej mésto
Túdi s sílo vzét' velí,
Náši jéli va-nj so vréti,
Nič nazáj jih ne derži.

Túrki pa so se poskrili,
Gré v terdnjávo jih nar več, —
Tíste, ki so se braníli,
Lávdon déne vse pod mêč.

Od prestrášniga streljánja
Vse po tábrih že gorí,
Pádla je na kup boštájna,
Túrki so obúpali.

So pokórni se storíli,
Z Lávdonam se pogodé,
De próstost so zadobíli
Vsi možáki in žené.

Kar njih blága je in dnárjev
Smějo vzéti vse seboj,
Kar pa túrškiga je Carja,
To pa našiga zdej bo.

V ti pesmi, vzeti iz „slovenskih pesem krajnskiga naroda“ podamo bravcam en izgled priporočeniga pravopisa. Častito vredništvo nam je zavolj prevelike šparovnosti le en kratik izgled dovolilo; torej se v njem ne najdejo popolnama vsi razločki noviga pravopisa, postavim: misu, dovžnost, okrogu namest misel, dolžnost, okrogel; kdej (jemals) namest kdaj; za kej (für etwas) namest za kaj; nej raji pridejo (sie mögen lieber kommen) namest: naj raji pridejo; on je dobil tokó priložnost (so fand er die Gelegenheit) namest: on je dobil tako priložnost i. t. d.

Vse je v tem izgledu tako pisano, koker slovnica ali gramatika govoriti in brati veleva; in kdor je do sedaj po vladínah (regeljcah) slovnice govoril in bral, bo tudi po tem pravopisu ravno takó govoril in bral; kdor je pa le po čerkah, ali pa po izreki svojga kraja bral, bo po tem pravopisu brez vsih vladín, ravno takó brati zamogel, koker omikani govoré, ali koker slovnica brati učí.

Ob enim se iz tega izgleda tudi vidi, kteri de so nar rodovitniši razločki, po kterih se ta pravopis od navadniga loči, namreč: de se glagoli in njim enake imena in prilogi namest *l* vselej z glasnicami pišejo, s kterimi se navadno izrečejo, ali s kterimi jih slovnica izrekovati veleva; in drugi, de se predlog *v*, kteriga na Slovenskim, saj, kolikor mi vemo, naj bo že sam, ali z drugimi besedami sostavljen, v prostim govoru povsod in vselej koker *u*, nikoli pa po šegi nekterih drugih narodov kakor *f* izrečemo, vselej tudi s čerko *u* piše; zunej, če pred njim kaka glasnica stojí, s ktero se zna v dvojoglasnico povzeti, ali pa tudi zunej te pergoje: če pevska mera, (Versmass), ktera veči prostost v izreki zahteva, *v* (f) namest *u* imeti hoče; koker je bilo v razlagi tega pravopisa v 13. listu „Novíc“ rečeno. Ravno zato je pa tudi po tem pravopisu, koker se vsak bravec lahko prepriča, posebno pevec (motríne) veliko ložej brati, koker po navadnim, ker so po njem vsi *v* ali *u* ravno tako pisani, koker jih pevska mera isrečene imeti hoče.

H koncu tega zapomina še pristavimo, kar smo že v poprejnim sostavku rekli, de mu pa nočemo in nemoremo, in nimamo oblasti, koga k temu pravopisu siliti; in sej nimamo tudi od tod nobeniga dobička pričakovati; tega pak se iz rodoljuba ne moremo zderžati, de bi ga vsim, kteri niso preveč v staro zaljubljeni, močno ne priporočevali, ker smo po lastni skušnji — po kteri ga za-se že 18 let rabimo — tolikanj od njega lahkote in koristnosti prepričani. — Kako lahko bi po tem pravopisu zlasti priprosti bravci brali, ker bi v njem vse tako pisano najdli, koker brati gre! — kako lahko bi se oni tudi po njem omikane izreke navadili, ker bi vedili, de je vse ravno tako pisano, koker omikana ali slovniška (gramatiška) izreka tirja! — kako lahko bi bilo zlasti učenje branja za učence, in koliko časa bi se pri njih uku prišparalo, ker bi se jim nič vladín in snem za branje ne bilo učiti treba! — kako prijetin bi bil ta pravopis tudi za ptujce, in kako lahko bi po branju našiga jezika na tanjko navadili, ker bi vse po vladínah slovenske izreke pisano najdili! — kako polajšano bi bilo tudi za nas učenje drugih slovanskih jezikov ali slovil (Dialecte), če bi tudi drugi slovanski narodi po tem pravopisu pisati hotli! — zakaj čeravno bi nam to utegnil kdo v neskromnost (Unbescheidenheit) prisoditi — ne le nas, ampak tudi naše brate, druge slovanske narode, kolikanj v pisanju od navadne izreke odstopijo, smo pri razlagi imenovaniga pravopisa v očeh imeli. — Opustimo ponavljati vse druge razume koristnosti, ktere nam od sedajniga pravopisa odstopiti svetjejo, ker smo jih že v poprejnim razlogu dosti široko — pa, kakor se sedaj prepričamo, za nektere, vunder še pretesno — naznanili. Le to prosimo, de bi tisti bravci, kterim se ta reč vunder prevdarka vredna zdi, poprejni sostavik, ker je bil zavolj predolgosti v Novicah tolikrat in v tako majhne oddelke razdeljen, še enkrat zaporedama prebrati, in se od vsih razumov v njih skupnosti prepričati hotli.

Na odgovor in smešnico častitiga gospoda Podlipskiga pa smo mislili, de bi nam ne bilo treba, se veliko odgovarjati, ker je paznim bravcam že tako lohka razvidno, de so nas ta pisavec napčno zastopili. V smešnici (kteri rodovitne pevske domišlije (Phantasie) nemoremo odreči) je kriva misel podstavljena, koker de bi bilo po našim pravopisu tako pisati, kakor se govorí. Kje najdejo gospod Podlipski v našim pravopisu to vladíno: Piši takó, kakor goviriš, ali po svojim kraju zavijaš? — Ali nismo veliko več na ravnost rekli, de, ko bi vsak takó pisal, koker govorí, bi kmalo ravno toliko pravopisov imeli, kolikor pisavcov? Ali nismo veliko več *to* v pervo vladíno postavili: Piši takó, koker *slovnica* govoriti ali brati veleva? — Slovnica namreč zamore nar bolj razsoditi, ktera zmed raznih izrek je duhu jezika primerjena; ktera splohna, ktera posebna; in ktera zmed enako splohnih ali posebnih je zakonam lepoglasja nar bolj prikladna. Če tedaj tako izrekujemo in beremo, kakor slovnica določi, bomo prav govorili in brali, in če tako tudi pišemo, bo vse nasprotje v pisanju in govorjenju, in vsa lažnjivost pravopisa nehala. —

Ravno tako ne moremo zapopasti, kako gospod pisavec v svojim drugim odgovoru, v 20. listu „Novic,“ od nas misliti zamorejo, de mi le Gorensko izreko priporočamo? — Kje se najde kaj taciga v našim sostavku? — Ali morebiti slovnica, ktero mi za vodnico spoznamo, le Gorensko izreko nasledovati veleva? Če smo v izgled nektere besede vpeljali, ktere se na Gorenskim lepoglasneji izrekjejo, kakor drugod: ali se sme od tod že skleniti, de Gorensko izreko sploh za lepoglasneji imamo, koker Dolensko ali Notrajnsko? Veliko več tukaj očitno sposnamo, de, če smo ravno na Gorenskim rojeni, Dolensko in Notrajnsko izreko sploh za lepoglasneji imamo, kakor Gorensko, in de slovnica po resnici sodi, če v več rečeh Dolensko ali Notrajnsko izreko za vladíno stavi. Iz tega se pa še ne izhaja, de bi Gorenska izreka nič spredkov, in Dolenska ali Notrajnska nič napák ne imela. Zakaj koker v naturskih rečeh nikjer ne vidimo vsih popolnost skupej, t. j. na enim edinstvu (Individuum) ali pa plemenu, ampak pri enih rečeh več, pri drugih manj, nobene pa, ktera bi brez vsake popolnosti bila (ker bi pa sicer biti ne zaslužila): ravno tako je tudi v zadevku slovíje ali jezika, kjer v nekterih slovilih več, v drugih manj, nobeniga pa bres vsiga lepoglasja ne najdemo, ker bi pa sicer preterd bil, in se ga ptujci, kteri so mečjiga navajeni, clo učiti ne mogli. Po tem takim ima tudi Gorensko slovilo, če ravno je sploh terji, kakor Dolensko ali Notrajnsko, vunder nektere posebne lepoglasneji izreke. Slovnica pa, ktera lepote jezika nar bolj poznati mora, iz raznih izrek tiste, ktere so lepoglasneji, izvoli; če ji morebiti veliko veči vsoljnost kake izreke, kteri se zoperstaviti ne more v bran ne stojí. Če je to res, kar smo do sedaj rekli, takó ima po tem takim tudi Dolenska izreka svoje terdobe, kterih se slovnica ogniti želí. In med takšne terdobe štejemo po pravici ta grobi ali Poljski *l*, in ravno takó tudi ta mehki *l*, kadar po izreki posebnih krajev namesti samoglasnic stojí. Zakaj popolnama gotovo je, de je po zakonih lepoglasja tudi nar terji samoglasnica *u* sama na

sebi mečji, koker nar mečji soglasnica. Po pravici tedaj ravná slovnica, de končni *l* pri glagolih in enakih imenih po navadni in splohni izreki Slovencov le kakor glasnico ali dvojoglasnico izrekovati veleva. Če pa gosp. Podlipskimu končni *l* pri glagolih, postavim: sim mislil, terdil, spolnili. t. d. zlasti iz krotkih ust zaslišan, tako močno dopade, jim sicer to veselje radi privošimo, tode tanjši čutilo lepoglasja jim moramo v tem oziru odreči. Zraven tega jih moramo tudi opomniti, de naj povsod enako sodijo, in ne pozabijo, de tudi samoglasnice prijetniši glas imajo, kadar jih krotkejši usta izrečejo. De bi pa zavolj tega kak jezik že zopern bil, kteri konec besedi večkrat soglasnice ima, moramo za prenagljen sklep spoznati, ker po zakonih umoslovniga (logisch) sklepa še ni vse zoperno, kar je mànj lepoglasno. Tudi naš jezik se po vsoljni izreki v veliko besedah ne le na eno, ampak tudi na dve ali clo tri soglasnice koncá, postavim: pert, krepost, berst, pa zavoljo tega še ne sasluži za zoperniga ali terdoglasniga spoznan biti. —

Kar pa *resničnost* pravopisa zadene, se ona po naši misli ne sme soditi po izreki posamesnih krajev, ampak po izreki, ktero slovnica določi. Dokler se tedaj drugači piše, koker slovnica izrekvati ali brati veleva, je, in ostane pisanje zmiraj lažnjivo, naj bo tudi več krajev, kjer se enako izrekje. —

Zavoljo predolgosti govorjenja opustimo vse drugo, postavim, od mnogih Greških in Latinskih slovil, od kterih poslednjih nam Ciceron sam več izgledov donese, in lepoglasniši izreke namesti terjih priporoča, postavim Asiae namesti Asias, grammaticae namest grammatices etc.; ravno tako tudi od izgleda mnogih drugih Slovanov: Dalmatincov, Slavoncov, Raguzanov in Serbov, kteri po svoji mečji izreki tudi pišejo, postavim, namesti: jest sim bil, vidil, imel = jesam bio, vidio, imao i. t. d. Le ene reči še ne moremo zamolčati, namreč de se nam je nekoliko ptujobodno zdelo, de gosp. Podlipski konec svojiga odgovora pred abcedno vojsko opominjajo, rekoč, de nam jo zoperniki kakor načarano očitajo, in de imamo po izgledu drugih Slovanov več imenitnišiga gledati in delati. Pred vsim tukaj prašamo: Ali je pravopis tako malo imenitna reč? Ali se ne izhajajo od pametniga pravopisa za bravce in pisavce, za domače učence in ptuje, in če bi se tudi svèt tega pravopisa, t. j. njega tretja vladína nasledovati hotla, tudi za jezik sam nar imenitniši koristi? Ali ni pravopis vklad in stalo (Fundament) vse pismarije (Litteratur), in ali ni ravno sedaj nar boljši dôba za njega popravo, ker imamo še malo pismarije — zakaj za gotovo imamo, in če bi nas tudi kdo za prederzne obsodil, svobodno izrečemo: de, kdor se bo tega pravopisa navadil, bo druziga studil, in branje bukev, v njem pisanih, mu bo zoperno; — daljej ker ravno sedaj pisavci od vsih platí na noge stopajo, ker se nov besedivnik dela, bukve za šolo in umetnije pišejo, grajanske pravice (das bürgerliche Recht) prestavljajo i. t. d. Ali bi ne bilo veliko težeji, pravopis, če ni pameten, pozneje spremeniti? Ali ne vidimo Nemcov, de svoj pravopis, ker mu skladnosti manjka, še dan današnji, ker je veliko težeji, popravljajo? (Sieh Grimms Grammatik — Macher: Pastoral-Heilkunde u. s. w.) in ali niso pred majhnim časam Ilirci in Čehi in Sorbi (Lausitzer) in z njimi tudi mi svoj slovopis (Alphabet) spremenili? — Drugič, ali je mar vsako nasprotno pomenkovanje, vsaka odrekljiva beseda, ali zopergovor že vojska? — Če je tó, takó je tudi smešnica in odgovor gosp. Podlipskiga. — Ali je mogoče, de se v rečeh, kjer inake misli imamo, drugači zedinimo, kakor z nasprotnim pomenkvanjem in odgovarjanjem? — Če pa nevedni, ali taki ljudjé, kteri so pajkam enaki, ki povsod le strupa išejo, kjer čbelica med najde, tako pomenkovanje že za vojsko imajo, ali bomo le zavoljo njih, svoje morebiti dobre razvide v skrinjo zaperli, združenimu iskanju resnice, ktera misli in moči zedini, in mesta in terdnjave zida, slovó dali! Nespametno bi bilo, zavolj takšnjih ljudí se tako imenitnih dobičkov znebiti. — Še bolj pak se nam je začudljivo zdelo, ta opomin sprejeti od gosp. Podlipskiga, kteri s svojo smešnico še toliko niso počakati mogli, de bi bil imenovani sostavik od pravopisa popolnama natisnjen, in de bi ga bili celiga prebrati, in po vsim njega zapopadku razumeti zamogli; — in vunder jim je bilo to z nar krotkejši besedo, ki je mogoča, v zapominu zadnjiga oddelka rečeniga sostavka odgovorjeno. Sedaj pa, ko so že v drugo ravno tako neprevdarjene razloge donesli, se nam je potrebno zdelo, jih posebej in po samim presoditi, in z bolj očitno in resnobno besedo njih neveljavnost pokazati. Pa tudi tega odgovora, mislimo, še ne bo nobedin dobrovoljni za neprijazno vojsko obsodil. Stari Latinci so v pregovoru imeli: Inimicus causae, amicus personae, to je: zopernik pravde, prijatel osebe: je bilo njim to mogoče, bo li morebiti nam nemogoče? — In to, mislimo, nam bodo tudi častiti gosp. Podlipski, kteri, če ravno so naš zopernik v *pravdi* (v pravopisu) bodo vunder, kakor upamo, rajši prijatel, ko pa sovražnik naše *osebe* ostali, z radostjo poterditi blagovolili. — r.

Natisnil *Jožef Blaznik* v Ljubljani.